

Latin Amerika’da 21. Yüzyıl Sosyalizminin Restorasyonu: Bolivya ve Peru Örnekleri

Restoration of the 21st Century Socialism in Latin America: Bolivia and Peru Cases

Canan KIŞLALIOĞLU^a

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi	
Başvuru	10 Şubat 2022
Kabul	29 Ağustos 2022
Yayın	3 Kasım 2022
Makale Türü	Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Peru,
Bolivya,
21. Yüzyıl Sosyalizmi,
Latin Amerika.

ÖZ

Bu çalışmada 21. yüzyıl sosyalizminin Latin Amerika’da yarattığı değişim iki ülke üzerinden incelenmiştir. İlk olarak 21. yüzyıl sosyalizmi kısaca anlatılmış ve oluşturmayı hedeflediği toplum ve yönetim yapısı açıklanmıştır. Daha sonra Bolivya ve Peru’nun yakın tarihleri ve güncel gelişmeleri incelenmiş, son dönem gelişmeleri 21. yüzyıl sosyalizminin kıtada yarattığı değişim bağlamında değerlendirilmiştir. Bolivya’nın 21. yüzyıl sosyalizmi modelini uygulamış bir ülke oluşu, toplumsal taleplerin ve değişimin daha kolay gözlemlenmesini sağlamaktadır. Ancak Peru uzun süreli siyasi istikrarsızlık yaşayan ve 21. yüzyıl sosyalizminin Latin Amerika’da öne çıktığı dönemde bunu deneyimlememiş bir ülkedir.

Her iki ülkede de 2021’de yapılan son seçimleri sosyalist adaylar kazanmıştır. Ancak hem ülkelerin tarihsel süreçleri hem seçilen adayların kariyer farklılıkları iki ülkeyi farklı yere koymaktadır. 21. yüzyıl sosyalizminin Venezuela’da Hugo Chavez ile uygulananından ardından kıta içerisinde toplumsal bir değişim yaratıp yaratmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada söz konusu değişimin Peru’da işbaşına gelen başkanla ve Bolivya’da MAS’ın darbeden sonra iktidara büyük bir destekle geri gelmesiyle gerçekleştiği düşüncesi bu iki ülkenin yakın tarihi, restorasyonu oluşturan koşulların değerlendirilmesi ve seçilen başkanların söylem ve eylemleri üzerinden analiz edilmiştir.

ARTICLE INFO

Article History	
Received	10 February 2022
Accepted	29 August 2022
Available Online	3 November 2022
Article Type	Research Article

Keywords

Peru,
Bolivia,
21st Century Socialism,
Latin America.

ABSTRACT

In this study, the change created by the 21st century socialism in Latin America is examined through two countries. First, the 21st century socialism is briefly described and the society and administrative structure it aims to create is explained. Later, the recent history and current developments of Bolivia and Peru were examined, and the recent developments were evaluated in the context of the change created by the 21st century socialism in the continent. The fact that Bolivia is a country that has implemented the 21st century socialism model makes it easier to observe social demands and changes. However, Peru is a country that has experienced long-term political instability and did not implement the policies of 21st century socialisms during the period when this ideology came to the fore in Latin America.

In both countries, the socialist candidates won the latest elections in 2021. However, the historical process of the countries and the career differences of the selected candidates put the two countries in a different place. At this point, the question arises whether the 21st century socialism has created a social change in the continent after its implementation by Hugo Chavez in Venezuela. In this study, the idea that the change took place with the president who came to power in Peru and the MAS came back to power after the coup in Bolivia with great support was analyzed through the recent history of these two countries, the evaluation of the conditions that created the restoration, and the discourse and actions of the elected presidents.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

In this study, the recent developments of the two countries in Latin America were examined, and whether the 21st century socialism, which was formulated by Heinz Dieterich and started to be implemented in the continent

with Chavez, had a continental effect or not, was analyzed based on the power changes in Bolivia and Peru. The aim of the study is to interpret the results of the elections in Bolivia and Peru in order to understand the effects of the 21st century socialism. The study seeks answers to the questions of what socialism is in the 21st century, considering the economic and political history of Bolivia and Peru, what is

^a Dr. Öğretim Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bitlis, E-Posta: canankislalioglu@yahoo.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0388-246X

the meaning of the election results in these two countries for the 21st century socialism. The main hypothesis of this study is that the socialism of the 21st century has created a social change in the Latin American continent and has entered a process where the society, not the leaders, determines what kind of system they want.

Research Questions

The study is based on the argument that social changes are the common point where a country like Bolivia that has experienced the 21st century socialism and Peru, which has followed a different political history. At this point, understanding how the presidents elected in these two countries were a part of the change in the history of the continent will enable this study to be a pioneer in the literature and will offer a new method in analyzing the power changes in Latin America. Answers to the following questions are sought in this article: How the 21st century socialism affected the societies and politicians? Is it an ideology or a short-time project based on a popular leader? How the 21st century socialism became a political option in Bolivia and Peru?

Literature Review

The historical and political differences of the two countries have prevented the formation of a common literature for recent developments. For this reason, both countries are examined separately and different books, articles and news sources are included. Especially considering that the changes in power in both countries are very recent, news analysis has been made for both of them rather than article and book sources.

The 21st century socialism became an alternative for countries in Latin America which neoliberal policies affected for years. It aims a revolutionary change in the understanding of governance, the economy and the base of society. It's first target was Latin America because of the social and economic inequalities. So basis of the research is based on Latin American readings.

Methodology

Qualitative method was used in the study, the obtained information was analyzed and included in the study. Especially by examining the news sources, the discourses and actions of the leaders were evaluated, and the political future of these countries was tried to be understood by considering their separate and common points. In the study, articles, books, reports and theses were used in the section of country history, and current political power changes were tried to be understood in the light of the data obtained.

Results and Conclusions

As a result of the study, it has been understood that although the political history of Bolivia and Peru are different from each other, a common political goal has been achieved. It is argued that societies that have experienced the 21st century socialism in the continent can affect other societies, and that cultural, historical and linguistic similarities makes it easier to observe other countries in the continent. In addition, it is important that the political developments experienced by the two countries bring to power an old political model for Bolivia and a new political model for Peru. It would be insufficient to see this simply as the success of leaders

within the country. Leftist or socialist leaders and parties came to power in the continent before, but they were removed from power in a very short time. The fact that the leftist leaders came to power with great success and then lost the administration in a short time was evaluated depending on the internal political structure of each country. Leftist politicians gained social support and social integration only after Chavez adopted the 21st century socialism and made this model a tool for cooperation. At this point, it is understood that the socialism model put forward by Dieterich was created to provide this opportunity. Contrary to the political models that put the individual or states in the foreground, this model that puts the society at the forefront facilitates cooperation and interaction both within the country and between countries. In the absence of a charismatic leader like Chavez who could be a pioneer in intercontinental cooperation, the names chosen in Bolivia and Peru are important in terms of understanding how societies change and what they demand. Bolivia was ruled for a long time by Evo Morales, who can be considered as Chavez's successor. However, the corruption of his management style resulted in his loss of social support, and in the end, he was removed from power with a coup in 2019, as the opposition gained strength based on this. In Peru, on the other hand, Fujimori maintained a long-term autocratic rule, despite losing power, he was able to create his own class and this class became active in Peruvian politics. The political crises experienced in both Peru and Bolivia in the last few years have resulted in the coming to power of socialist governments. While one of the important actors of the 21st century socialism came to power in Bolivia, a socialist candidate who did not have a long political history but became popular recently won the election in Peru. Changes in power in both countries are still new, but they are important in terms of understanding the change created by the 21st century socialism in the continent. In addition to the cooperation that will take place between socialist governments, their response to social demands will also shape the way they will follow. Considering all this information, this study will also aim to understand whether the power changes in Latin America have transformed from an elite or populist leader-based structure to a society-based structure.

Since the socialist governments in Bolivia and Peru were very new during the writing process, the lack of academic studies evaluating them was the most important limitation of this study. However, the studies to be carried out in the upcoming period could use this study as a starting point.

In addition, with this study, a different perspective will be formed by changing the analysis methods arising from the differences in socialist management styles. Socialism will not be considered as the form of government of a leader or party, but as a system that borrows power due to the demand of the society.

1. Giriş

20. yüzyılda birçok sol veya sosyalist lider iktidara geldiğinde uyguladığı politikalar kendi siyasi ömürleri kadar sürebilmiştir, her ne kadar Salvador Allende, Fidel Castro gibi simgesel isimler ortaya çıksa da uyguladıkları modeller Latin Amerika'nın tamamını kapsayıcı olmamış ve Şili'de yaşandığı gibi yönetim değiştiği anda uygulanan politikalarda da geriye dönüş yaşanmıştır. 21. yüzyıla

girilirken Venezuela'da Hugo Chavez ile toplumu tabandan değiştirmesi amaçlanan bir sosyalizm modeli uygulamaya konmuştur. Heinz Dieterich'in oluşturduğu 21. yüzyıl sosyalizmi modeli ilk olarak Venezuela'da, ardından Bolivya ve Ekvador'da benimsenmiş, bu ülkelerin liderleri hem uluslararası alanda hem kıta içinde önemli siyasi figürlere dönüşmüşlerdir. Söz konusu devlet başkanlarının diyalog odaklı yaklaşımları kıtanın geri kalanında da sol ya da sosyalist hükümetlerin iktidara gelmesinde ve kıta içi işbirliklerinin artmasında rol oynamıştır. 2013 yılında Chavez'in ölümü ve diğer ülkelerde sol hükümetlerin iktidardan düşmesi ile yaşanan yönetim değişiklikleri bu sistemin Chavez ile birlikte yok olacağı beklentisi yaratmıştır. Obama da Chavez'in ölümünün ardından yayınladığı yazılı mesajda Venezuela'da yeni bir sürecin başladığını belirtmiştir (ABS-CBN, 2013). Ancak bu sosyalizm modelinin kolay bir şekilde ortadan kalkmayacağı, liderlerin siyasi ömrüne bağlı olmadığı ve kıta içerisinde toplumsal bir taban yarattığı 2020 sonrası Bolivya ve Peru'daki siyasal gelişmelerle anlaşılmıştır. Çalışmanın temel amacı Bolivya ve Peru'nun yakın tarihini inceleyerek, son devlet başkanlarının sosyalist politikalar içindeki konumlarını anlamaya çalışmaktır. Çalışmanın temel argümanı 2020 yılında Bolivya'da MAS Partisi'nin (Movimiento al Socialismo) darbe sonrası yapılan seçimlerde iktidara geri gelmesi ve Peru'da Temmuz 2021 tarihinde yapılan seçimlerde sosyalist bir adayın başkan seçilmesinin 21. yüzyıl sosyalizminin restorasyon süreci olarak görülebileceğidir. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde 21. yüzyıl sosyalizminin ne olduğu ve ne amaçladığı anlatılmış, ikinci bölümde Bolivya ve Peru'nun yakın tarihi de incelenerek, bu tarihlerin ışığında günümüzde uygulanan politikaların temelleri ve yarattığı toplumsal ve yönetsel değişimler anlaşılmaya çalışılmıştır. 3. bölümde ise Bolivya ve Peru'da iktidara gelen başkanların eylem ve söylemleri, amaçladıkları politikalar ile beraber değerlendirilmiştir. 21. yüzyıl sosyalizmi izlenen politikaların ana unsurunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı kıtada Venezuela ile başlayan 21. yüzyıl sosyalizminin diğer ülkeler ve toplumlar üzerinde nasıl bir değişim yarattığının Bolivya ve Peru örnekleri ile anlaşılmasının sağlanmasıdır. Bu amaçla iki ülkenin tarihi, politikaları incelenirken, söz konusu sosyalizm modelinin işbirliği temelli olduğu da dikkate alınarak bu iki ülkenin işbirliklerine de makale içerisinde yer verilmiştir. Bu çalışmada Peru ve Bolivya'da yaşanan iktidar değişikliklerinin Latin Amerika'da sosyalizmin toplum temelli bir sistem haline gelip gelmediği ve 21. yüzyıl sosyalizmi modelinin de amaçladığı gibi toplumun tabanından gelen bir değişimi ortaya koyup koymadığı anlaşılmaya çalışılmıştır, bu talebin geçerliliği sosyalizmin bölge için başarısız bir deneyim olmaktan çıkarak yaşanan restorasyon süreci ile uygulanabilir bir model olması açısından da belirleyici olacaktır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, literatür taraması yapılmış, bulunan metin ve haber kaynakları analiz edilmiştir. Peru ve Bolivya'da yaşanan değişimler ve 21. yüzyıl sosyalizminin restorasyonu olarak nitelendirilen sürecin oluşumu tarihsel veriler ele alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca seçilen başkanların söylemleri ve işbirliği yöntemleri de bu çalışma içerisinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Seçilen başkanların henüz çok kısa bir süredir görevde olmaları uyguladıkları politikaların tamamının

sonuçlarını bu çalışma içinde görmeyi kısıtlamaktadır ancak bu kısa süre içerisinde gerçekleşen ülke içi ve ülkeler arası politikaları değerlendirilerek geleceğe dair bir çıkarım yapılmaya çalışılmıştır.

2. 21. Yüzyıl Sosyalizmi Nedir?

21. yüzyıl sosyalizmi Heinz Dieterich tarafından ortaya konmuş ve ilk olarak Venezuela'da Hugo Chavez tarafından uygulanmıştır. Chavez'in 2005 yılında 5. Dünya Forumu'nda Venezuela'da bu sosyalizm modelinin uygulanacağını ilan etmesi başlangıç olarak kabul edilirse sistem henüz çok yenidir ancak uygulanış tarzı ve ilkeleri nedeniyle toplumsal bir tabanı kısa sürede oluşturabilecek bir potansiyele sahiptir (Burbach & Piñeiro, 2007:183). Dieterich de devrimin kurumsallaştırılması diye tanımladığı süreçle, sosyalizmi benimseyen güçlerin devletin kurumlarını dönüştürerek devrimin gerçekleşeceğini öngörmüştür (Dieterich, 2007: 151). Bu tavır iktidara gelen sosyalist liderlerin devlet yapısında ve kurumlarında yaptıkları değişimlerle halk tabanı ile daha fazla ilişki kurmasını sağlamıştır.

21. yüzyıl sosyalizmi özgün bir model olarak devrimi, toplumu ve kurumları dönüştürerek ve bunu toplumun belli sınıflarına değil, toplumun tabanına dayandırarak gerçekleştirme hedefiyle Çin ve Sovyet tarzı modellerden ayrılmıştır. Yaygın bir model olarak uygulanmış olan Sovyet sosyalizminin yukarıdan aşağıya doğru bir dönüşüm amaçlayan yapısının aksine 21. yüzyıl sosyalizmi aşağıdan yukarı bir dönüşümü amaçlamıştır, hedeflenen amaçlara ulaşılması için belli bir sınıfa öncü olarak belirlememiştir. Neoliberalizmin bireyselleşmeyi öne çıkaran yapısı içerisinde, dönüşüm için toplumun ezilmiş ve haklarından mahrum bırakılmış tüm kesimlerinin taleplerine hitap eden bir sistem olarak düşünülmüştür. Özellikle yapısal uyum programlarıyla borçlandırılan ve sosyal devlet olma özelliğini büyük oranda kaybeden Latin Amerika ülkelerinde bu açıdan taban bulma olasılığı daha yüksek olmuştur (Dieterich, 2007:164). Latin Amerika ülkeleri Avrupa kökenli elitlerin siyasi ve ekonomik gücü elinde bulundurduğu, toplumda sınıfsal ve etnik farkların fazla olduğu bir görünüm sergilemektedir. Özellikle neoliberal politikaların sert uygulanışı toplum içerisindeki farkları daha da arttırırken, elitlerin güçlenmiş yapısı siyasi bir dönüşümü daha da zor hale getirmiştir. Bu noktada demokrasiye doğru ilerleme gerçekleşmemiş, neoliberalizmin de kötüleştiği koşullar devrimci bir dönüşümü bazı toplumlar için zorunlu hale getirmiştir. 21. yüzyıl sosyalizmi, daha önce sol ve sosyal demokrat yönetimlerin görüldüğü Latin Amerika'da, yeni bir politika olarak benimsenmiştir. Dieterich 21. yüzyıl sosyalizminin diğer sosyalizm modelleri ile olan farklarını açıklamış ve 21. yüzyıl için geliştirilmiş, post-kapitalizme geçiş savaşını yönlendirebilecek bir sosyalizm kuramının 20. yüzyılda farklı ülkelerde uygulanan farklı modeller ile ortaya konmadığını savunmuştur (Dieterich, 2007:105).

Marx ve Engels'in sanayileşmiş 19. yüzyıl toplumlarında işçi sınıfını öncü olarak nitelendirmeleri mümkünken (Dieterich, 2007: 89), günümüzde var olan siyasi yapılar ve uygulanan neoliberal politikalar neticesinde dışlanan kişilerin aynı anda birçok gruba aidiyetlerinin ön plana çıkması nedeniyle böyle sınıfsal bir tanım 21. yüzyıl sosyalizmi için mümkün olmamıştır. Latin Amerika'nın İspanyollar ile başlayan ve ABD etkisi ile devam eden

sömürülme tarihi ve neoliberalizm ile şekillenen ekonomik, sosyal ve siyasi yapısı içerisinde kadınlar, yerliler, aydınlar, topraksız köylüler, Avrupa kökenli genç nüfusla aynı koşullara sahip olmayan gençler gibi birçok farklı grup siyasi birer aktör olarak değerlendirilmiştir (Dieterich, 2007: 164). Neoliberal politikaların toplumsal birliktelikten ziyade bireyselliği destekleyen yapısı ve ekonomik, siyasi ya da sosyolojik nedenlerle hak kaybına uğrayan, kimi zaman aynı anda çeşitli kimliklere dahil olan bireyleri toplumun dışına itmesi, bu politikaların çok sert uygulandığı Latin Amerika'da meşruiyetini kaybetmesine neden olmuştur (Heywood, 2014:128). 21. yüzyıl sosyalizmi bireyi toplumun bir parçası olarak yeniden ele almış, bireysel faydanın yerine toplumsal faydayı koymuştur. Neoliberalizmin meşruiyetini kaybetmesi dışlanan bireylere de yeni bir aidiyet imkânı sunmuştur. Elit hâkim sınıfın dışında kalan bireyler sosyalist bir toplumla demokratik haklarını elde edebileceklerine dair inanca kavuşmuştur. Bunun dışında kıta içerisinde her ülke sosyalizmi benimsemese de neoliberal politikalara karşı çıkışın ortak payda olması, sosyalizmi benimseyen ülkelerin kıta içerisinde işbirliklerinde lider hale gelmesi ve yerli ve yoksul kesimin bu politikaların öncelikli hedef kitlesini oluşturması 21. yüzyıl sosyalizmini bilinir ve toplumları etkiler hale getirmiştir.

Kıta içerisinde hem ortak dil ve kültürün sağladığı toplumlar arası geçişkenlik hem de ilk olarak Venezuela'da başlayan sosyalist yönetimlerin 2000'ler boyunca diğer ülkelerde de iş başına gelmesi ile toplumların farklı bir politik sistemi deneyimleme şansları olmuştur. 21. yüzyıl sosyalizminin ilk uygulayıcısı olarak Chavez ve başkanı olduğu Venezuela kıta içerisinde önemli bir örnek haline gelmiştir. Chavez'in ülke içerisinde misyonlar ile sosyal programları yönetmesi, petrol gibi önemli gelir kaynaklarının belli grupların elinden alınarak, petrol şirketi PDVSA'nın (Petróleos de Venezuela, S.A.) millileştirilmesi, gelirin sosyal programlara aktarılması ve yerel yöneticilerin yukarıya değil halka karşı sorumluluğunun ve hesap verebilirliğinin artırılması uygulanan sosyalist politikalar içerisinde dahildir. Chavez kıta içerisinde işbirliklerinin artması için de öncü olmuş ve birçok ülkeyi ortak çıkarlar etrafında birleştirebilmiştir. Ortak çıkarlar kurumsallaşmayı da beraberinde getirmiş, birçok alanda yeni örgütler kurulurken bazı örgütler de güçlendirilmiştir. ALBA (Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América), UNASUR (Unión de Naciones Suramericanas), Latin Amerika Kredi Bankası, Telesur gibi oluşumlar ortaya çıkarken, OPEC, MERCOSUR (Mercado Común del Sur) gibi örgütlerin de güçlendirilmesi için çalışılmıştır. Chavez bu örgütlerin aktif ve etkili hale gelmesi için çalışırken diğer ülkeler ve toplumlar için de önemli bir siyasi figüre dönüşmüştür. Chavez'in ABD'nin müdahaleciliğine olan tepkileri de simgesel söylemlere dönüşmüş ve kıta içerisinde Amerikan destekli siyasetçilerin meşruiyetlerinin sorgulanmasını sağlayan bir sürece yol açmıştır. Bu sorgulama Chavez'in hayatını kaybetmesinden çok sonra ortaya çıkan olaylarda bile etkisini korumuştur. Venezuela'da geçici başkanlık iddiasında bulunan Juan Guaido ve Bolivya darbesinde iktidara gelen Jeanine Añez ve muhalefet bloğu da aynı meşruluk sorgulamalarına maruz kalmıştır.

Kitle iletişim araçları bu sosyalist modelin en önemli unsuru olarak nitelenmiştir (Dieterich, 2007:147). Chavez'in kitle

iletişim araçlarını etkin kullanması kıta içerisinde politik etkisini arttırmıştır. Özellikle darbeler ile siyaseti defalarca şekillendirilmiş Latin Amerika ülkelerinde herhangi bir müdahalenin toplum tarafından anında haber alınması, buna karşı örgütlenilmesi, toplumlar arası iletişimin artması gibi konular kitle iletişim araçlarını hâkim güçlerin manipülasyon araçları olmaktan çıkarmış ve toplumlar arasında iletişim ve geçirgenlik sağlayan araçlara dönüştürmüştür. Bunun ilk örneği Venezuela'da 2002 yılında Chavez'e yapılan darbe olmuş ve toplumun anaakım medyanın haberlerine karşın örgütlenerek darbeye karşı çıkışı ile Chavez kısa sürede görevine geri dönmüştür (Gott, 2008:240). Toplumun siyasi dönüşüme katılabilmesi olanağı teknolojinin gelişmesiyle daha da artmıştır. Kişinin sadece benimsediği düşünceyi takip etmesi açısından değil, toplumun bir parçası haline gelebilmesi bakımından da teknolojik araçlar belirleyici hale gelmiştir.

21. yüzyıl sosyalizmi kıtada her ülkede uygulanmasa da toplumları sol politikaların uygulanabilir ve sürdürülebilir olduğuna ikna etmesi mümkün olmuştur. Venezuela, Bolivya ve Ekvador örnekleri hem tek tek sosyalist modeli uygulamış hem de UNASUR, ALBA gibi örgütlerde beraber hareket ederek kıta içerisinde işbirliğini ve siyasi, toplumsal ve ekonomik etkileşimi arttırmıştır. Lidere dayalı bir model olduğu iddiası, bu ülkelerde yaşanan iktidar tartışmalarında sık sık dile getirilmiştir. Bu iddiannın gerçekliğinin sorgulanması için ise kısa bir süre yetmiştir. Chavez'in ölümünün ardından Venezuela'da ABD destekli Juan Guaido'nun geçici başkanlık tartışmaları ile iktidarı ele geçirme çabaları, Ekvador'da iktidar değişikliği ile toplumun kazanımlarını kaybetmeye başlaması ve Bolivya'da yaşanan darbe süreci bu ülkelerde iktidar değişikliğinin ne tür sonuçlara yol açacağını anlamak bakımından önemli örnekleri oluşturmuştur. Bu ülkelerde sosyalist iktidarların değişmesi liderlerden çok toplumları etkilemiştir. Sosyal, demokratik ve eşitlikçi bir hedeften geri dönülmesi amaçlanmış ve elitlerin çıkarına neoliberal politikalar yeniden uygulanmaya çalışılmıştır. Ekvador'da Correa'nın ardından iktidara gelen Lenin Moreno devlet şirketlerinin özelleştirilmesini savunmuş, IMF'nin ülkedeki imajı için olumlu açıklamalar yapmış, büyük şirketler ve zenginler için vergi indirimini getirmiş ve küçük çiftlikler için desteği kesmiştir. (Gonzalez, 2019: 101). Bolivya'da darbe ile iktidara gelen muhalefet de yerliler üzerinde baskıları arttırmış ve Morales iktidarı sürecinde elde ettikleri kazanımlarını geri almak için çalışmıştır. Ayrıca yaşanan iktidar değişiklikleriyle hem Ekvador hem Bolivya UNASUR, ALBA gibi örgütlerden ayrılmıştır. Bu noktada sol politikalarından geri dönüşün toplumsal, ekonomik ve siyasi olarak ne tür kayıplara sebep olacağı hem iktidar değişimlerinin yaşandığı ülkelerde hem de kıta içi etkileşimin fazla olması nedeniyle diğer ülkelerde toplumsal bir bilinç yaratabilmiş ve liderlerin iktidardaki varlığından ziyade, 21. yüzyıl sosyalizmi ile elde edilen kazanımların sürdürülmesinin sağlanması öncelikli amaç haline gelmiştir. Bu nedenle Bolivya'da ve Venezuela'da bu politikaların liderin ömrüne bağlı sayıldığı süreçler yaşanan gelişmelerle aksi yönde ispatlanabilmiştir.

Venezuela'da Guaido'ya karşı halkın Nicolas Maduro hükümetine destek vermesi ve muhalefetin meşruiyetini kaybetmesi, Bolivya'da MAS'ın büyük bir destekle iktidara geri gelişi toplumun siyasete katılmasının 21. yüzyıl sosyalizmiyle bağlantılı olarak sağlandığının birer örneği

olmuştur. 21. yüzyıl sosyalizmini iktidarlar tarafından benimsenen ve ilan edilen bir sistem olmaktan çok toplumların talebi olmaya götüren süreç henüz çok yenidir. Ancak devletleştirme, toprak reformu, sosyal programların oluşturulması gibi politikaların, ALBA gibi ülkeler arası çeşitli işbirlikleriyle de desteklenerek ön plana çıkması her ülkede sosyalist iktidarları başa getirmese de toplumların benzer taleplerde bulunmasını kolaylaştırmış ve bu taleplerin iktidara aday her ideoloji tarafından dikkate alınmasını sağlamaya başlamıştır.

Bu açıdan Bolivya ve Peru'da son dönemde yaşanan seçimlerin sonuçları 21. yüzyıl sosyalizminin kitadaki restorasyon süreci olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan ülkeler içinde buldukları koşullar, siyasi istikrarsızlıklar ve krizlerin ardından sosyalizmi tercih edişleri bakımından önemli bir süreç yaşadıkları için seçilmiştir. Bolivya, yaşanan darbe sürecinin ardından yapılan seçimlerin sonucu nedeniyle öne çıkmıştır, Peru ise seçimle işbaşına gelen sosyalist yönetim nedeniyle çalışmanın konusu olmuştur. Bu iki ülke, kıta içerisinde sosyalizmin sadece kısa süreli bir deneyim olmaktan çıkarak toplumsal beklentinin sonucu olarak işbaşına gelebileceği argümanını desteklemek açısından örnek olarak seçilmiştir.

3. Bolivya ve Peru'da Sosyalizme Giden Yol

Bolivya, Latin Amerika kıtasının en yoksul ülkelerinden biridir. Yüksek miktarda doğalgaz, lityum gibi yeraltı kaynaklarına sahip olsa da ülke yönetiminin ve kaynak gelirlerinin genelde Avrupa kökenli elit güçlerin elinde olması sonucu ülke uzun süre büyük bir yoksulluk ile karşı karşıya kalmış, bunun yanında insan hakları ihlalleri ve darbeler de bu ülkenin siyasi tarihinin parçası olmuştur. Örneğin yerlilere anayasal haklar ilk kez 1952 gibi geç bir tarihte verilmiş ve sömürge dönemi uygulamalarından vazgeçilmiştir (Morales, 2010:146). Son olarak 2019 yılında yaşanan darbe ile 21. yüzyıl sosyalizmini benimseyen Evo Morales görevinden istifa etmiş (Rogatyuk, 2020:79) ve dünya çapında yaşanan Covid salgını nedeniyle birkaç kez ertelenen seçimler ancak 2020 yılının Ekim ayında yapılabilmıştır.

Peru ise yüzde 25,8 yerli ve yüzde 60,2 mestizo (yerli ve Avrupalı atalara sahip melez kişiler) oranıyla ile bölgede yoğun yerli kökenli nüfusu barındıran ülkelerden biridir (CIA, 2021). Yerlilerin Ekvador ve Bolivya'da olduğu gibi örgütlenme süreci siyasi hayatın dışında, daha çok gerilla örgütlenmeleri şeklinde gerçekleşmiştir. 1980'li yıllarda ortaya çıkan Aydınlanma Yolu, Tupac Amaru Devrimci Hareketi gibi örgütler Marksist Leninist düşüncüyü benimsemiş, yaptıkları eylemlerle devletle ve toplumla karşı karşıya gelmişlerdir (Gregory, 2009). Peru'nun siyasi tarihi de kapitalist ekonomiyi savunan, neoliberalizmi benimseyen politikacılar tarafından şekillendirilmiştir.

Peru ve Bolivya'nın farklı toplumsal, ekonomik yapıları olmasına rağmen 2022 yılı itibarıyla geldikleri nokta her ikisinin de siyasi dönüşümlerinde artık çeşitli siyasi elitlerin ya da silahlı mücadeleyi benimseyen grupların değil toplumsal değişimlerin ve taleplerin etkili olduğunu göstermektedir. Bu açıdan her iki ülkenin de yakın siyasi tarihine değindikten sonra son seçimlerin sonuçları ve seçilen başkanlar ele alınmıştır. Bolivya, 21. yüzyıl sosyalizmini daha önce deneyimlemiş bir ülke olarak

Peru'dan ayrılmaktadır ancak Morales'in kendi liderliğini sürdürme çabası meşruiyetini de yitirmesine neden olmuştur. Bolivya'da yeniden sosyalist bir başkanın seçilmesi toplumsal talebin görünür hali olarak karşımıza çıkmıştır. Bu nedenle ilk olarak Bolivya'nın yakın tarihi ve son dönem gelişmeleri ele alınmıştır.

3.1. Bolivya'nın Yakın Tarihi ve Gelişmeler

Bolivya'nın tarihi diğer Latin Amerika ülkeleri gibi sömürgecilik, ekonomiye hâkim olan beyaz elitlerin işbaşına gelmesi, darbeler ve neoliberalizmin uygulanması olarak özetlenebilir. Bolivya'da özellikle Santa Cruz bölgesinde etkin olan elit nüfus kendilerini sahip oldukları kültürel miras ve İspanyol kanı gerekçeleriyle; yerli ve Andlı Bolivya'dan çok beyaz nüfusun yoğun olduğu Paraguay'a yakın bulmaktadır (Lowrey, 2006:67). Yakın tarihine bakıldığında neoliberalizmin zaten yoksul ve ayrılmış olan Bolivya'da durumu daha da kötüleştirdiği ortaya çıkmaktadır. Bolivya'da 1985 yılında IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum programı uygulanmaya başlamıştır. Hiper enflasyonun yüzde 15.000'e çıktığı dönemde sert yaptırımlar içeren bu programla; ücretler dört aylığına dondurulmuş, devlet işletmeleri özelleştirilmiş, sağlık ve eğitim programlarında kesintiye gidilmiştir (Petras, 2004: 265). Neoliberal programlar bu tarihten itibaren işbaşına gelen iktidarlar tarafından benimsenmiş, toplum ekonomik haklar, sosyal talepler, yerlilere yönelik ayrımcılık gibi farklı konularda iktidarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başı Bolivya için bu mücadelelerin de tarihini oluşturmuştur.

Ülkede coğrafi farklılıkların bile siyasi hayatı etkilediği bir ortam mevcuttur. Media Luna denen ve Santa Cruz, Tarija, Pando ve Beni şehirlerini kapsayan bölge Bolivya'nın zengin ova bölgesidir, bu bölgede daha çok Avrupa kökenli beyaz nüfus bulunmaktadır. And bölgesi denen dağlık kısım ise daha çok yerlilerin yoğunlukta olduğu bir bölgedir (Lowrey, 2006:67). 1997 yılında ülkenin zengin kesiminin yaşadığı güney bölgesinde büyük miktarda doğalgaz keşfedilmiştir. Ancak bu yeraltı kaynağından elde edilen gelir siyasete de egemen olan Santa Cruz merkezli elit kesimlerin elinde kalmış, ülkenin yoksulluğu devam etmiştir. 2000'li yıllara Bolivya bir de su sorunuyla girmiş ve Cochabamba bölgesinde su hizmetlerinin özelleştirilmesi sonucunda suyun fiyatı yüzde 200 artmış, günde 2 dolar kazanan bir aile aylık gelirinin dörtte birini su faturasına ayırmak zorunda kalmıştır. Kentte başlayıp ülkenin farklı bölgelerine yayılan tepkiler üzerine Aguas del Tunari ve en büyük ortağı olan Bechtel şirketleri ülkeyi terk etmiştir (Uysal Oğuz & Atvur, 2015:230). Bu olayların ardından 2002 yılında yapılan seçimleri Gonzalo Sanchez de Lozada kazanmıştır (Kürkçügil, 2007:14). 2003 yılında Başkan Lozada tarafından doğalgazın ülke içinde işlenmesi yerine özelleştirilmesi ve Bolivya gazının daha önce savaşla Şili'ye geçmiş olan topraklar üzerinden ihraç edilmesi planlanmıştır (Uyanık, 2014:299). Aynı dönemde IMF programı çerçevesinde yerlilerin yoğun olarak tükettiği koka bitkisinin üretimi engellenmeye ve koka tarlaları imha edilmeye başlanmıştır (IMF, 2005: 43). Doğalgazın özelleştirilmesi kararının ülke çapında protesto edilmesi nedeniyle Lozada görevden alınmış (Morales, 2010:231) ve yerine Carlos Mesa gelmiştir. Başkanlık seçimlerine bu süreçte gidilmiş, Koka Üreticileri Sendikası başkanı olan

Evo Morales aday olmuş ve 2005 yılında yapılan başkanlık seçimlerini kazanmıştır.

Bolivya'nın yakın tarihine bakıldığında Chavez'in ardından 21. yüzyıl sosyalizmini benimseyen diğer bir lider olan Evo Morales önemli bir siyasi figür olarak karşımıza çıkmaktadır. 2005'ten önce siyasi hayatı ve adaylıkları ABD yönetiminin müdahalelerine uğrayan Evo Morales 2006 yılında göreve başlamıştır. Daha önce, 2002 yılında Evo Morales başkan adayı olmuş ancak ABD, Morales'in başkan seçilmesi halinde Bolivya'ya yardımı keseceğini belirtmiştir (Kışlalioğlu, 2021:175). İktidarı süresince anayasa değişikliği, ülkenin yapısal dönüşümüne ve yerlilere yönelik politikalara ağırlık veren Morales, ülkenin bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren seçilen ilk yerli kökenli başkan olmuştur.

Chavez ile sıkı ilişkileri olan Morales, 21. yüzyıl sosyalizmini benimsemiş ve başkanlığı süresince buna uygun politikalar ortaya koymuştur. 2009 yılında yeni bir anayasa yazılmış, yerlilerin haklarına daha fazla ağırlık verilmiş, yerli dilleri ülkenin resmi dilleri arasında sayılmıştır. Ayrıca devletleştirme Morales'in en önemli politikalarından birini oluşturmuştur. Yoksulluğu azaltmayı hedefleyen sosyal politikalara ağırlık verilmiş, doğalgazdan elde edilen gelirin sosyal politikalara aktarılması sağlanmıştır (Uyanık, 2014:307). Sosyalist ülkelerle işbirliğini arttırmış, ALBA (La Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América) kapsamında Küba ile sağlık alanında ülke içerisinde tedavi hizmetlerinin sağlanması, doktor yetiştirilmesi gibi çeşitli konularda programlar uygulamaya koymuştur (Smith, 2018). Üç dönem art arda seçilen Morales dördüncü kez devlet başkanlığı görevine devam etmek istemiştir. Morales, düzenlediği referandumda dördüncü kez başkan adayı olmasına ret oyu çıkmasına rağmen konuyu Anayasa Mahkemesi'ne götürmüş ve seçimlere katılmıştır (Uysal Oğuz, 2019:548). 2019 yılında Kasım ayında yapılan seçimleri kazanmış ancak muhalefetin tepkileri dinmemiş ve MAS yöneticilerine yönelik saldırılar nedeniyle Morales istifa etmiş ve başkan yardımcısı ile birlikte ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır (Al Jazeera, 2019). Ardından Senato Başkanı Jeanine Añez kendini geçici başkan ilan etmiş (Özdemir, 2020:264) ve sosyalizm politikalarını tersine çeviren uygulamalara başlamıştır. Añez beyaz elit yönetimin bir temsilcisi olarak ülkeyi yönetmiştir. Añez'in darbe sonrası meclise girerken elinde tuttuğu İncil, yerli inanışlarını "satanik uygulamalar" olarak nitelenmesi ve yerlilerin şehirlerde değil, taşrada kalması gerektiğine yönelik açıklamaları Añez'in temsil ettiği değerleri anlamak açısından önemlidir (Open Democracy, 2019). Anayasa'ya uygun şekilde seçimlerin en kısa sürede yapılması beklenirken dünyayı etkileyen Covid salgını nedeniyle seçimler birkaç kez ertelenmiş ve sonunda Ekim 2020'de yapılabilmektedir. MAS seçimlerde, Morales döneminde Ekonomi Bakanı olan Luis Arce'yi devlet başkanı adayı, Morales hükümetinde Dışişleri Bakanı olan David Choquehuanca'yi da başkan yardımcısı olarak aday göstermiştir (Reuters, 2020a).

3.2. Peru'nun Yakın Tarihi ve Gelişmeler

Peru bağımsızlığından itibaren siyasi istikrarsızlık yaşayan bölge ülkelerinden biridir. Bu ülkede de neoliberal politikalar uygulanmış, ayrıca ülke yerlilere yönelik baskıcı politikalar, ortaya çıkan gerilla hareketleri ve uyuşturucu meselesi ile uluslararası alanda dikkat çekmiştir. Sayılan

tüm bu başlıklar toplumu da şekillendirmiştir. Bu politikaların sonucu olarak ortaya çıkan Aydınlık Yol ve Tupac Amaru Devrimci Hareketi isimli gerilla örgütleri Peru siyasetini uzun süre etkileyebilmiştir. Peru, Chavez'in Venezuela'da başkan seçildiği dönemde siyasi etkisinin halen daha sürdüğü Alberto Fujimori tarafından yönetilmiştir.

Peru'da 1980'lerde yaşanan ekonomik krizlerin etkisi, El Niño kasırgasının tarıma verdiği zarar ve Aydınlık Yol örgütünün eylemleri sürerken 1985 yılında seçime gidilmiş, bu dönemde dış borç artmış ve dengesiz politikaların toplumsal sınıflar arasındaki farkı daha da açtığı bir ülke ortaya çıkmıştır. Tupac Amaru Devrimci Hareketi ülke seçimlere giderken 1983 yılında kurulmuş ve siyaseti etkileyen diğer bir faktör haline gelmiştir (Skidmore & Smith, 2005:214). Aynı dönemde Peru uyuşturucu trafiğinde önemli bir ülke konumuna gelmiştir. Kolombiya merkezli uyuşturucu kartelleri kokain üretimi için gerekli olan koka yaprağını yoğunluklu olarak Peru'dan tedarik etmeye başlamış ve bu da Peru'nun uluslararası alandaki durumunu daha da zora sokmuştur (Gootenberg, 2014). Tüm bu gelişmelerle şekillenen Peru'da 1985 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerini milliyetçi sosyal demokrat tandanslı APRA'nın (Partido Aprista Peruano) adayı olan Alan Garcia kazanmış ve 1985-1990 arasında devlet başkanlığı görevini yürütmüştür. Ancak başarısız ekonomi politikaları nedeniyle ekonomik çöküş hızlanmış, işsizlik artmış ve 1990 yılına gelindiğinde enflasyon yüzde 7500 seviyesine ulaşmıştır (Skidmore & Smith, 2005:216).

1990 yılında Japon kökenli Alberto Fujimori devlet başkanı olarak seçilmiş, yabancı yatırımcıyı önceleyen ve neoliberalizmi temel alan politikalarıyla ekonomiyi yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemelerle dış borç ve ticaret açığı artmış, yoksulluk oranı yüksek kalırken kayıt dışı işgücü de büyümüştür (Çeviker Gürakar ve Gürakar, 2020:308). Ayrıca Fujimori çok kısa bir sürede otoriter bir tek adam yönetimi oluşturmaya başlamış, kendi askeri ve istihbarat yapılarını kurmuştur. 1993 yılında çıkartılan yeni bir anayasa ile Fujimori, meclisi feshetmek gibi birçok yetkiyi elinde toplamış ve bu süreçte gazeteciler ve politikacılar dahil olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerine yoğun baskı uygulamıştır (Çeviker Gürakar & Gürakar, 2020:311). Aynı dönemde Tupac Amaru hareketi de zayıflatılmıştır. İki dönem başkan seçilen Fujimori, rüşvet ve yolsuzluk, güçler ayrılığını yok etme, yargıyı ve basını kontrol etme yöntemleriyle yönetimini sürdürmüştür (McFarland, & Brett, 2005:5-7), 2000 yılındaki seçimlerin ardından şaibeli olsa da yine de başkanlık koltuğuna oturmuştur. Ancak ortaya çıkan bir rüşvet skandalı nedeniyle yurtdışındayken istifa etmiş ve böylece yargılanmaktan kaçabilmiştir. Fujimori yönetimi sadece politik baskılar nedeniyle değil, yerlilere yönelik etnik temizlik politikaları ile de hatırlanmaktadır. Fujimori yerli nüfusunun artışı yoksulluğun artışının sebebi olarak tanımlamış ve yerlileri hedef haline getirmiştir (Stavig, 2021:8). Fujimori'nin iktidarda kaldığı 10 sene boyunca yerlilere yönelik etnik temizlik politikaları yürüttüğü ve yüzbinlerce yerlinin istekleri ve bilgileri dışında kısırlaştırıldığı iddia edilmiştir (BBC, 2014). Fujimori 2005 yılında Şili'de tutuklanmış, 2007'de 25 yıl hapis cezası almıştır (Cespedes & Wade, 2009).

2001 yılında yapılan seçimlerde Peru Posible Partisi'nin adayı ve ekonomi konusunda uzman olan Alejandro Toledo

devlet başkanı seçilmiştir. Ancak tutarsız politikaları toplumsal ve politik etkinliğini kaybetmesine neden olmuş, bu süreçte işsizlik artmış, ekonomik hedefler tutturulamamıştır (McClintock, 2006:97). 2006 yılında daha önce devlet başkanlığı yapmış olan Alan Garcia yeniden aday olmuştur. Chavez'in de kıtada etkili olduğu ve işbirliklerinin lideri konumunda olduğu bu süreçte Chavez, IMF politikalarını protesto eden ve Fujimori'ye karşı başarsız bir darbe girişiminde bulunan Ollanta Humala'yı desteklemiştir (COHA, 2006). Humala o dönemde kıta içi işbirliklerini destekleyen, Amerikan karşıtı ve 21. yüzyıl sosyalizmini benimseyen bir tutum sergilemiştir. Ancak seçimleri neoliberal politikaları savunan Alan Garcia kazanmış ve Humala'nın seçim öncesinde Venezuela, Bolivya, Arjantin gibi ülkelerin liderleri tarafından açıkça desteklenmesi Peru'nun iç işlerine müdahale olarak kabul edilmiştir (Al Jazeera, 2006).

Alan Garcia döneminde ekonomik büyüme sağlanmış ve yabancı yatırım teşvik edilmiştir. (Sanchez-Sibony, 2012:109), ABD ile serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır ancak daha sonra kendisi hakkında 2006-2011 yılları arasındaki başkanlık dönemi ile ilgili yolsuzluk iddiaları çıkmıştır. Bu nedenle Garcia hakkında soruşturma açılmış ve yurtdışı yasağı konmuştur (Gonzalez Ocantos & Baraybar,; 2019:79). 2011 yılındaki seçimlerde Alberto Fujimori'nin kızı Keiko Fujimori'ye karşı ikinci kez yarışan Ollanta Humala devlet başkanı seçilmiş ancak önceki adaylık döneminin aksine Bolivya, Venezuela gibi ülkelerle ilişkilerin yanında ABD ile de ilişkileri içeren daha ılımlı politikalar izlemiştir (St John, 2017:101). Humala yönetimi süresince Chavez ve Morales gibi sosyal politikalara öncelik verilmiş, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması için çalışmalar yapılmış, Pension 65 programı ile herhangi bir geliri olmayan yaşlılar için güvenceler sağlanmıştır (Bertelsmann Stiftung, 2020:24). 2016 yılında seçim sürecinde isminin, çeşitli siyasi liderlere ve bürokratlara rüşvet vererek kamu ihaleleri aldığı ortaya çıkan, Brezilya merkezli Odebrecht şirketinin ismiyle anılan skandala dahil olması nedeniyle Humala ile eşi tutuklanmış ancak Anayasa Mahkemesi'nin kararı uyarınca bir süre sonra serbest bırakılmışlardır. Humala'nın hakkındaki soruşturma halen devam etmektedir (Gonzalez Ocantos & Baraybar,; 2019:79).

Odebrecht skandalı Peru siyasetini fazlasıyla etkilemiş, Alan Garcia, hakkındaki iddialar nedeniyle 2019 yılında intihar etmiş (BBC, 2019), 2016-2021 yılları arasında dört farklı isim Peru devlet başkanı olarak görev yapmıştır. Keiko Fujimori ise Peru siyasetinde önemli bir aktör olmaya devam etmiştir. Popülist ve otoriter bir yönetim tarzını oluşturan Alberto Fujimori, kendisine bağlı, etnik beyazlığı önceleyen dar bir kadrolaşma ile elit bir kesimi de güçlendirmiştir. Bu kesim ile toplumun geri bırakılmış kesimleri arasındaki fark açılırken, babasının siyasi mirasını devam ettiren Keiko Fujimori'nin popülaritesi de temsil ettiği gruplar içerisinde gittikçe artmıştır (Çeviker Gürakar & Gürakar, 2020:313).

2016 yılında Alejandro Toledo döneminde başbakanlık ve Ekonomi ve Finans Bakanlığı yapmış olan Pedro Pablo Kuczynski, Keiko Fujimori'ye karşı yarışmış ve seçimleri kazanmıştır (BBC, 2016). 2017 yılında ilk olarak Odebrecht skandalı nedeniyle soruşturma geçirmiş olan başkan, 2018 yılında ikinci bir soruşturma sürecinde oy satın almaya

çalıştığının ortaya çıkması ile yaşanan skandalın ardından Mart 2018'de istifa etmiştir (Collins, 2018). Yerine başkan yardımcısı Martin Vizcarra gelmiştir. 2019 ve 2020 yıllarında bu sefer Vizcarra için soruşturma açılmış ve yolsuzluk iddiaları nedeniyle 9 Kasım 2020'de görevden alınmıştır (Katkov, 2020). Ancak toplum bunu bir darbe girişimi olarak yorumlamış ve protestolar başlamıştır. 10 Kasım 2020'de Peru Kongre Başkanı Manuel Merino devlet başkanı olarak göreve başlamış ancak yeterli desteği alamamış ve beş gün sonunda, 15 Kasım 2020'de başkanlık görevinden istifa etmiştir (Kurmanaev & Taj, 2020). Yerine göreve Francisco Sagasti gelmiştir. 17 Kasım 2020 - 28 Temmuz 2021 arası görev yapan Sagasti, Pedro Pablo Kuczynski ile başlayan başkanlık sürecini tamamlamıştır (Collins, 2020). Covid salgını sürecini de kapsayan bu siyasi krizler Peru siyaseti kadar toplumu da olumsuz etkilemiştir. Peru bu süreçte nüfusuna oranla en fazla can kaybının yaşandığı ülke olmuş (BBC: 2021), kapanmalar nedeniyle üretimin azalması ve ekonominin kötüleşmesi ile de bölgedeki en kötü ekonomik durumdaki ülkelere birine haline gelmiştir (Arnson & Iglesias; 2020).

4. Bolivya ve Peru'da Yeni Sosyalist İktidarlar

Morales'in yurtdışına gitmek zorunda kaldığı süreçte Jeanine Añez ve ekibi Morales'in politikalarını iptal etmeye başlamışlar ve Covid salgınının yol açtığı kısıtlamalar da darbe hükümetinin işbaşındaki süresini uzatmıştır. Añez'in başkanlığı sürecinde Bolivya toplumu, eğer sağ ve elitist bir iktidar işbaşına gelirse Morales döneminde elde ettiği kazanımları nasıl ve kimlerin çıkarına kaybedeceğini deneyimleme imkânı bulmuştur. Ayrıca Bolivya'nın çok zengin yeraltı kaynaklarının belli ellerde toplanması, yerlilere yapılan ayrımcılık gibi konular beyaz elit sağ iktidarların sürdürmeyi istedikleri politikalar olmuştur. Añez, iktidarı süresince Bolivya'nın sosyalist politikalarına son vermek için çalışmaya başlamış, Venezuela ve Küba ile diplomatik ilişkileri kesmiş, 11 yıl aradan sonra ABD büyükelçisi atamış (Ramos & Taj, 2019), Juan Guaido'yu Venezuela'nın devlet başkanı olarak tanıdığını açıklamış (Infobae, 2019), ALBA ile ülkeye gelen Kübalı doktorları sınır dışı etmiş ve ALBA'dan ayrılmış (Kurmanaev, 2019) ayrıca Meksika ile İspanya büyükelçilerini Morales'e yardım etmekle suçlamıştır (The Globe Post, 2019).

Añez hükümetinin, yurtdışında olan Morales'in siyasete dönüşünü engellemesinin ardından (Al Jazeera, 2020) Morales, Luis Arce'nin MAS'ın aday olarak yarışacağını açıklamıştır. Bu süreçte 3 Mayıs olarak belirlenen seçim tarihi pandeminin de etkisi ile ilk önce 6 Eylül'e sonra da 18 Ekim'e ertelenmiştir (Ramos, 2020a). Añez'in sert yönetim tarzı devlet başkanlığı sürecinde kendi destekçileri arasında bile popülarlığını yitirmesine neden olmuş ve Añez, Carlos Mesa lehine seçim yarışından çekilmiştir (Reuters, 2020b).

2020 yılında yapılan seçimlerde MAS'ın başkan adayı olan Luis Arce Bolivya'nın devlet başkanı olarak seçilmiştir (Deutsche Welle, 2020). Bolivya tarihinin en yüksek katılımı gerçekleşen seçimlerinde toplumun yüzde 88'i sandıklara gitmiş ve Arce yüzde 55'ten fazla oy alarak başkan seçilmiştir (Ramos, 2020b). Seçimler sonucunda MAS iktidara geri dönmüş ve partinin adayı Luis Arce 8 Kasım 2020'de görevine başlamıştır.

Siyaset anlayışı konusunda Karl Marx'ın görüşlerini

benimsediğini açıklayan Arce, Morales döneminde Bolivya'da yoksulluğun azaltılmasında ve devletleştirme dahil ekonominin düzelmesine katkısı olan çeşitli politikalarda belirleyici isim olmuştur. Bolivya'da sosyalizmin restorasyonu olarak değerlendirilen süreçte Arce, tutum ve tavır olarak seçim çalışmaları döneminden başlayarak Evo Morales'ten ayrılmıştır. Arce, Latin Amerika'daki 21. yüzyıl sosyalizmi uygulamalarına yönelik en büyük eleştirilerden biri olan lidere bağlı bir model olmasını iddiasına karşı, darbeye indirilmiş Bolivya'nın ilk yerli kökenli başkanı olan ve simgesel bir öneme sahip olan Morales'i yeni dönemin siyasi lider figürü olarak kullanmamıştır. Arce ayrı bir siyasi aktör olarak siyasete dahil olup, kampanya yürütmeyi tercih etmiştir Morales döneminde And kapitalizmi olarak da isimlendirilen ekonomik politikaların başarılı olduğunu belirtmiş ve kendi yönetiminde de aynı politikaların devam edeceğini işaret etmiştir (Rochabrun & Ramos, 2020). Morales'in başkanlığı sırasında sosyalist ekonomi politikalarının belirleyicisi olan Luis Arce, bakanlığı döneminde amacının kapitalist modelin doğrudan değiştirilmesini değil ancak yeni sosyalist üretim tarzına geçiş zemin hazırlamak olduğunu belirtmiş ve bu modeli Yeni Sosyal Komüniter ve Üretken Model olarak isimlendirmiştir (Arce Catacora, 2011:3).

Sosyal politikalara aktarılan kaynağın sadece vergiden değil, ağırlıklı olarak devletleştirilen şirketlerden sağlandığını belirten Arce, bu politikanın devam ettirileceğini söylemiştir, ayrıca lityum dahil doğal kaynaklarının devletleştirilmesi ve endüstrileştirilmesini de planları arasına dahil etmiştir. Serbest pazar ekonomisine ve serbest ticaret anlaşmalarına karşı olan Arce, fiyatın ekonomiyi belirlediği anlayışın yerine insanların çıkarına anlaşma ve düzenlemelerin yapılmasını savunmuştur. Morales dönemi sosyalist politikaların eksikliğini vurgulamış ve o dönem ekonomiyi önceleyen bir politika izlemenin yanlış olduğunu kabul etmiştir. Arce, sosyalizmin Bolivya'da yeniden uygulanışı sırasında toplumun politik olarak eğitilmesinin de önemli olduğunu belirterek, ekonomik ve politik düşüncenin beraber ilerlemesi gerektiğini ifade etmiştir (Vargas, 2021). Arce'nin Morales dönemindeki ekonomik ve sosyal politikaları devam ettirme amacı sürerken, söylemleri Morales döneminde ekonomik olarak büyük gelişme kat eden Bolivya'nın nasıl ve ne şekilde darbe sürecine gittiğine dair bir özeleştirici de içermektedir. Gerçekleşen ekonomik gelişmelerin tek başına yeterlilik sağlamadığı, Morales'in toplum nezdinde meşruiyet sorunu yaşaması ve buna dair olumlu bir çözüm üretilmemesi, Luis Arce'nin başkan olduğu dönemde dikkate aldığı konular olmuştur. Morales'in, Arce'nin yarıştığı seçim döneminde siyasi bir figür olarak çok öne çıkarılmaması ve Arce kabinesinde kendisine yer verilmemesi Arce'nin geçmiş dönemki MAS'ın yönetim anlayışına karşı eleştirel bakış açısını göstermesi olarak yorumlanabilir. Ancak Morales ile hedeflerinin aynı olduğuna dair vurgu, kıta içi işbirlikleri konusunda Morales'in çizgisini devam ettirmesini de sağlamıştır.

Arce, iktidara gelmesinin ardından Venezuela, İran ve Küba ile ilişkileri düzeltereğini, Çin ve Rusya ile çeşitli işbirliklerine gideceğini açıklamıştır (EFE, 2020). Arce'nin ilk işlerinden biri Venezuela'da Maduro hükümetini tanımak ve büyükelçisini kabul etmek olmuştur (Torres, 2020). Ayrıca ALBA'ya tekrar dahil olmuş ve UNASUR'un

yeniden güçlendirilmesini hedeflemiştir (Telesur, 2020). ABD ve İsrail vatandaşları için Añez hükümeti tarafından kaldırılan vize zorunluluğunu da geri getirmiştir (Los Tiempos, 2021). Arce, Morales'in darbe sonrasında ilk olarak gittiği Meksika ile ilişkileri güçlendirmiş, ilk yurtdışı seyahatini de bu ülkeye düzenlemiştir (Gobierno de Mexico, 2021). Mart 2021 tarihinde Jeanine Añez ve kabinesinin beş üyesi için terörizm, isyan çıkarmak ve komplo kurmak suçlamasıyla tutuklama kararı çıkarılmış, ayrıca Añez, yönetimi süresince insan hakları ihlalleri ve Morales destekçilerinin gösteriler sırasında öldürülmesinden de sorumlu tutulmuştur (Deutsche Welle, 2021a).

Luis Arce'nin işbaşına gelmesi ile Bolivya'da 21. yüzyıl sosyalizminin restorasyon sürecinden bahsetmek mümkündür, Morales döneminde önemli politikaların belirleyicisi olan Arce, kendi iktidarında da bu politikaları sürdürme yoluna gitmiştir. Sosyal politikalara tekrar dönüş yapılmış, ayrıca Covid ile mücadelede önemli çaba sarf edilmiştir (Telesur, 2021). Morales'in sosyalist iktidarı sadece kendisi ile sürdürme talebinin toplumda olumsuz karşılanması ve olayların darbeye evrilmesi, Luis Arce'nin iktidar tarzı için önemli bir tecrübe oluşturmuştur. 21. yüzyıl sosyalizmi ile siyasete katılımı artırılmış bir toplumun oluşturulması hedeflenirken, onun taleplerini de göz ardı etmek otoriter bir yönetime dönüşmeyle sonuçlanmıştır. Bu açıdan Luis Arce'nin hem Morales dönemindeki popülaritesinin geçerliliği hem de darbe sonrasında sosyalizm talebinin bir sonucu olarak Bolivya halkı tarafından işbaşına getirilmesi 21. yüzyıl sosyalizminin hatalardan ders alarak ilerlemesini kolaylaştırıcaktır. Halkın kazanımlarına sahip çıkma bilinci kazanması ile elde edilen bu ilerleme ikinci kez işbaşına gelebilen sosyalizm modeli için kalıcı bir seçenek olma şansını arttıracaktır.

Peru'da sosyalist iktidar ise kıta içi deneyimlerden çok sonra gerçekleşmiştir. 2021 yılında Temmuz ayında yapılan seçimlerde sendika liderliği yapmış olan Pedro Castillo, bu seçimde de aday olan Keiko Fujimori'yle yarışmış, yüzde 50,13 oy alarak seçimi kazanmıştır. Eğitimci olan Pedro Castillo, 2017 yılında öğretmen eylemlerinin lideri haline gelmiş ve siyasette dikkat çeken bir figüre dönüşmüştür. 2017 yılına kadar Peru Posible Partisi içerisinde önemli bir üye olan Castillo'nun, sadece 2002 yılında başarısız olduğu bir belediye başkanlığı adaylığı vardır (BBC, 2021). 2017 sonrasında çeşitli partilerden kongre adaylığı için teklifler alan Castillo, tüm bu teklifleri reddederek Peru devlet başkanlığı için sosyalizmi benimseyen Peru Libre Partisi'nden aday olmuştur. Peru Libre Partisi neoliberalizme karşı, devletleştirmeyi sosyal programların gerçekleştirilmesi için önemli gören, kendini anti emperyalist olarak tanımlayan ve Latin Amerika bütünleşmesini savunan bir partidir. Parti, ideolojisini Marx ve Engels'in düşüncelerine dayandırmaktadır (Rojas, 2020). Bu noktada benimsenen sosyalizmin 21. yüzyıl sosyalizminden farklı olduğu göz önüne alınsa bile toplum tarafından talep edilen konuların ve uygulanan politikaların sadece işçi sınıfı gözetilerek ya da devlet tarafından şekillendirilen otoriter ve muhafazakar bir sosyalizmle ele alınması mümkün değildir. Bu konuda sayılabilecek örneklerden bazıları eşcinsel evlilikler ve kürtaja daiddir. Castillo ve Peru Libre Partisi'nin eşcinsel evliliklere ve kürtaja karşı olması seçim çalışmasında kullanılsa da (Martinez, 2021) Peru'da kadınlara yönelik sağlık

hizmetlerinin kısıtlı oluşu, kadın cinayetlerinin, kaçırılma ve tecavüzün toplumun önemli bir sorunu olarak varlığını devam ettirmesi ve Fujimori'nin kısırlaştırma politikasının toplumsal hafızada halen canlı olması gibi nedenlerle (Cariboni, 2021) pratikte bu karşıtlıklar savunulamamıştır. Bu noktada toplumun taleplerine karşı bir politika izlemek otoriterleşme eleştirisini de beraberinde getirecek bir durumdur.

Castillo açıkladığı programda Chavez'den farklı olarak hızlı bir devletleştirme politikası yerine madencilik konusunda Peru'da çalışan şirketlerle anlaşmaların yeniden gözden geçirileceğini, sonuçta tatmin edici bir uzlaşma sağlanamazsa petrol ve gaz çıkarımı dahil maden sektöründe özelleştirmeye gideceğini ve işçiler lehine emeklilik düzenlemesinin yapılacağını belirtmiştir. Ayrıca tarım ve eğitim konularında özel sektöre tamamen karşı olmamakla birlikte devletin harcamalarını artırmayı hedeflediğini açıklamıştır. Anayasa Mahkemesi'nin yeniden düzenlenmesini de programına dahil eden Castillo, üyelerin meclis tarafından değil halk tarafından seçileceği bir yargı organı oluşturmayı amaçlamıştır. Son olarak sol iktidar değişimlerinin yaşandığı diğer ülkelerde olduğu gibi Peru'da da anayasa değişimi hedefi ortaya konmuş ve Castillo tarafından "halkın, rengi, kokusu ve tadıyla" yeni bir anayasa yazmak için yeni bir Anayasa Meclisi oluşturulması programa dahil edilmiştir (Deutsche Welle, 2021b). Castillo, Chavez'in politikalarına benzer olarak sosyal politikaları uygulamaya koymuş, 2021 Eylül ayında yoksul ailelere gıda temini için 24 milyon dolarlık (99 milyon soles) bir fon oluşturulduğunu açıklamıştır (ANDINA, 2021b).

Castillo da Chavez ve benzeri politikacılar gibi bölgesel entegrasyon fikrini desteklemiştir. Yaptığı bir konuşmada ulusların birleşmesi için çaba sarf ederek, Simon Bolivar, San Martin ve Tupac Amaru'nun kıtanın tam bağımsız hale gelmesini, kıta içerisinde birleşmeyi ve devrim yapılmasını kapsayan hayallerinin gerçekleşeceğini belirtmiştir (TV Peru, 2021). Venezuela, ülkede halen süren geçici başkanlık tartışmaları nedeniyle önemini korurken, Castillo Venezuela'nın mevcut yönetimini destekleyen açıklamalar yapmıştır. Castillo hükümeti tarafından Venezuela'da Maduro hükümetini destekleyici bir tutum alınmış, Maduro hükümeti demokratik bir hükümet olarak tanımlanmıştır. Castillo, Juan Guaido'nun hak iddia ettiği başkanlığı ve Guaido'nun atadığı büyükelçiyi tanımadığını açıklamıştır (MercoPress, 2021). Ayrıca Venezuela'da Guaido ile ortaya çıkan siyasi krizde taraf olan Lima Grubu'ndan ayrılacağını ve iktidarının ilk yüz günü içerisinde bu oluşumu işlevsiz hale getireceğini de vaat etmiştir (Granados Ceja, 2021). Castillo'nun ilk yurtdışı seyahatleri ise Meksika ve ABD'ye olmuştur (ANDINA, 2021c).

Bolivya lideri Arce de bu süreçte Peru ile ilişkileri geliştirmek için çalışmalara başlamış, Pedro Castillo'nun başkan seçilmesinin ardından yemin törenine katılmıştır. Peru ziyaretinde Castillo ve Arce, çeşitli konularda en üst düzeyde politik ve diplomatik koordinasyonun sağlanması için iki uluslu bir kabine kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu yapı içerisinde başkanlar düzeyinde ele alınan konular için gerekli eylemlerin yapılması ve anlaşmaların yürütülmesi de bakanlar düzeyinde bir sorumluluğu kapsamaktadır (ANDINA, 2021a). Bu kabine siyasi ve toplumsal işbirliklerinin sağlanmasının yanında ticari

olarak önemli bir amacı içermektedir. Bolivya'nın deniz ile bağlantısının sağlanmasının amaçlandığı bir proje ile Peru kıyısından Bolivya'nın üç büyük şehri La Paz, Cochabamba ve Santa Cruz'a bağlanan bir tren hattının inşa edilmesi söz konusudur. Ayrıca bölgede Amerikan askerinin varlığı, koka bitkisinin tarihsel kullanımı konusu ve MAS ile Peru Libre partilerinin programlarının birleştirilmesi gibi konular da Evo Morales ile Castillo ve diğer Perulu yetkililer tarafından değerlendirilmiştir (Kawsachun News, 2021).

Ancak Castillo yönetiminin güçlü olduğunu söylemek için henüz erkendir. İktidarın henüz başlarında Castillo hükümeti bir kriz ile karşılaşmış, Dışişleri Bakanı Hector Bejar, Aydınlik Yol örgütünün CIA tarafından desteklendiğini iddia ettiği bir videonun ortaya çıkması nedeniyle görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır (The Guardian, 2021). Bejar istifa etmek zorunda kalmasını Castillo hükümetine karşı "yumuşak darbe" olarak tanımlamış ve Peru askeri kuvvetlerinde Fujimori'nin düşüncelerinin geçerli olduğunu belirterek, Castillo hükümetinin henüz zayıf olduğu ve bir darbe girişimi ile karşı karşıya kalabileceği uyarısında bulunmuştur (Perez, 2021). Seçildiği yıl olan 2021'in Kasım ayında da Castillo hakkında ahlaki yetersizlik gerekçesiyle soruşturma açılması için başvuru yapılmış, ancak kongre soruşturma açılmasını oy çokluğuyla reddetmiştir (ANDINA, 2021d).

Keiko Fujimori öncülüğündeki muhalefetin girişimlerinin Castillo hükümetini zorlama çabalarının Castillo'nun vaat ettiği şeffaflık ve demokrasi hedefleri ile aşılabileceği öne sürülebilir. Fujimori'nin düşüncesinin halen etkili olduğu Peru'da iktidara müdahalenin bir seçenek olarak görülmesi ancak demokrasinin geliştirilmesi ve diğer ülkelerle kurulacak sıkı bağlarla sağlanacak meşruiyet ile engellenebilecektir. Henüz yeni bir süreçte Peru'nun Castillo ile sosyalizmi nasıl deneyimleyeceğini kestirmek zordur ancak artık kıtasal bir sosyalist hafızanın olduğu ve bundan etkilenen toplumların varlığı kabul edildiğinde, Castillo'nun 21. yüzyıl sosyalizminin öngördüğü ilkelerle uyumlu politikalar izleyen bir başkan olarak seçilmiş olması anlam kazanmaktadır. Başkan seçilmesinin ardından Bolivya ile de ilişkilerini sıkılaştırması, benzer politikaların amaçlandığı şeklinde yorumlanabilir. 21. yüzyıl sosyalizminin hedeflediği toplumun siyasete katılımının artırılması, kurumların dönüştürülmesi Peru için zorlayıcı bir süreçtir ancak başarılması da Bolivya örneği göz önüne alındığında zor değildir.

5. Sonuç

Bolivya ve Peru'da 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleşen seçimlerde her iki ülkede de sosyalist adaylar, elitlerin baskısına rağmen toplumun çoğunluğunun desteği ile seçimi kazanmıştır. Seçilen her iki liderin de sosyalizmi benimsemesine rağmen, aynı tarz siyaseti izlediğini söylemek için henüz erkendir. Arce, Morales döneminde Chavez'in etkisini yakından takip edebilmiş ve Morales ile 21. yüzyıl sosyalizmi politikalarının Bolivya'da uygulanmasında aktif rol alabilmiştir. Castillo ise tarihinde solun terörle ilişkilendirilmesine neden olan örgütlerin bulunduğu, hem sağ hem sol siyasetlerin çeşitli skandallara karıştığı bir ülkede ancak toplumsal hareketler içinde gösterdiği başarılı liderlik ile sosyalizm fikrine destek bulabilmiştir. Bu iki liderin farklı kariyer geçmişleri olmasına karşın toplumların birbirinden ve tarihten çıkarımları ikisini de benzer politikaları amaçlamak

konusunda birleştirebilmiştir.

Kıta içerisinde Chavez gibi karizmatik bir liderin yokluğu aslında her iki başkan için de hem bir eksiklik hem de bir avantaj durumundadır. 21. yüzyıl sosyalizminin Chavez'in imajı ile birleşmesi, bu politikaları uygulayan kişilerin sadece Chavez'in birer kopyası olarak değerlendirildiği bir süreç yaratmıştır. Chavez'in ABD ile ilişkilerde ortaya koyabildiği sertlik ve kıta içerisindeki işbirliklerine verdiği önem Latin Amerika'da politikacılar ve toplum tarafından halen hatırlanmaktadır. Bu açıdan Chavez'in yokluğu hem sosyalist politikaların bir liderin düşüncesi olmaktan çok toplumun talebi olarak ele alınmasını kolaylaştırmış hem de kıta içi işbirliklerinin devamı benzer politikaların hedeflenmesiyle sağlanabilmiştir. Bunun yanında ABD ve elitlerle mücadelede bu başkanlar kendi ülkelerinde tek başına kalmışlardır, güçlü ve karizmatik bir kıtasal liderin yokluğu bu başkanların ülke içindeki elitist muhalefete karşı kendi potansiyellerinin sınırını da belirleyecektir. Yine de hem söylem olarak hem de Morales'in politikalarının devam ettiricisi olarak Boliviya'da Luis Arce, Chavez'in siyasetinin ardılı olarak görülebilir. Castillo'nun sosyalist politikaları ve kıta içerisindeki yeri ise önümüzdeki süreçte anlam kazanacaktır.

Boliviya için 21. yüzyıl sosyalizmi anlayışının yerleştiği bir ülke olduğunu söylemek mümkündür, ancak Peru henüz 2021 yılı Temmuz ayında yapılan seçimlerde sosyalist bir başkana sahip olmuştur. Castillo'nun yönetim anlayışının ne yönde şekilleneceğini zaman gösterecektir. Öte yandan sendika lideri bir siyasi aktör olarak çok kısa bir sürede toplum tarafından iktidara taşınması, belirleyiciliğin siyasi aktörün tutumundan çok toplumun beklentileri olduğunu da ortaya koymaktadır. Özellikle Fujimori'nin yarattığı siyasi anlayış, siyasi skandallara karşı politikacıların ve silahlı örgütlerin etkin olduğu Peru için toplumun farklı bir arayış içerisinde politikleşmesi ve sosyalizmi bir seçenek olarak benimsemesi, Castillo'nun liderliğinin yanında kıta içi etkileşimin bir sonucu olarak da görülebilir.

Her iki ülke göz önüne alındığında bunları tek tek 21. yüzyıl sosyalizmi içerisindeki konumlarına göre değerlendirmek eksik kalacaktır, çünkü 21. yüzyıl sosyalizminin tam da pratiğine uygun olarak aşağıdan talep edilme hali her iki ülkede de olumlu karşılığını almış ve liderler bu talebi karşılamak üzere yetkilendirilen kişiler haline gelmişlerdir. Dieterich'in amaçladığı sosyalizminin toplumları değiştirme potansiyeli, özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, kıta içerisinde nüfus ve kültürel geçirgenliklerin fazla oluşu, dil birlikteliği gibi unsurlar göz önüne alındığında artık ispatlanmış bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Geçmişte sosyalizmi sürdürmek ya da sol politikalar uygulamak darbeler, ekonomik yaptırımlar gibi araçlarla ya da liderin siyasi ömrünün bitişiyle sona erebilen süreçler olmuştur. Latin Amerika bu açıdan birçok sol ve sosyalist yönetimin, liderin siyasi hayatına bağlı olduğu örneğe sahiptir. Ancak günümüzde 21. yüzyıl sosyalizminin yarattığı toplumsal değişim dış dinamiklerin ne kadar baskın olursa olsun toplumsal talepleri engelleyemeyeceğini ve bastıramayacağını ortaya koymuştur. Boliviya'da beyaz elitlerin darbesi ile iktidarda kalan Añez'in görev sürecinde tüm sosyalizm uygulamalarını ortadan kaldırmaya çalışması, Peru'da Keiko Fujimori'nin hemen hemen her seçimde aday olarak ülke siyasetinde elit egemenliğini sürdürme çabaları

geçmişte ülke içindeki ve dışındaki etmenlerle desteklenebilecek durumlarken, bugün bu kişilerin sosyalizm ile değişmiş toplumlarda meşruiyetlerini kaybetmiş birer siyasi aktöre dönüşmelerine sebep olmuştur.

Sonuç olarak 21. yüzyıl sosyalizmi, Chavez'in ölümünün, Ekvador'da yaşanan iktidar değişikliğinin ve Boliviya'daki darbenin ardından liderin siyasi ömrüne dayalı bir sistem olarak sunulmasına karşın, Boliviya'da iktidarı geri almış ve Peru'da sosyalist bir başkanı iktidara taşımıştır. Bu açıdan 21. yüzyıl sosyalizminin artık toplumların siyasi tercihine ve taleplerine dayalı bir sisteme dönüştüğünü öne sürmek mümkündür. 21. yüzyıl sosyalizmi farklı ülkelerde farklı liderler tarafından uygulandıkça değişecek, dönüşecek ve yeni bir model olarak siyaset içerisinde yerini sağlamlaştıracak potansiyele sahiptir.

Kaynakça

- ABS-CBN, (2013), "Obama: US supports Venezuelan people after Chavez death". <https://news.abs-cbn.com/global-philipino/world/03/06/13/obama-us-supports-venezuelan-people-after-chavez-death> (erişim tarihi: 07.01.2022).
- Al Jazeera, (2006), "Peru accuses Chavez of meddling". <https://www.aljazeera.com/news/2006/1/6/peru-accuses-chavez-of-meddling> (erişim tarihi:05.12.2021).
- Al Jazeera, (2019), "Evo Morales granted refugee status in Argentina". <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/evo-morales-granted-refugee-status-argentina-191212145522052.html> (erişim tarihi:20.11.2021).
- Al Jazeera, (2020), "Bolivia court blocks deposed leader Evo Morales' bid for senate". <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/8/bolivia-court-blocks-deposed-leader-evo-morales-bid-for-senate> (erişim tarihi:07.12.2021).
- ANDINA, Agencia Peruana de Noticias, (2021a), "Peru-Bolivia Presidential Meeting, Binational Ministerial Cabinet held in La Paz". <https://andina.pe/ingles/noticia-perubolivia-presidential-meeting-binational-ministerial-cabinet-held-in-paz-867569.aspx>(erişim tarihi: 30.12.2021).
- ANDINA, Agencia Peruana de Noticias, (2021b), "Presidente Castillo anuncia S/ 99 millones para alimentación de familias vulnerable". <https://andina.pe/agencia/noticia-presidente-castillo-anuncia-s-99-millones-para-alimentacion-familias-vulnerables-861814.aspx>(erişim tarihi:25.11.2021).
- ANDINA, Agencia Peruana de Noticias, (2021c), "Peru's President starts Mexico, U.S. trip today". <https://andina.pe/ingles/noticia-perus-president-to-start-mexico-us-trip-today-862028.aspx>(erişim tarihi:09.12.2021).
- ANDINA, Agencia Peruana de Noticias, (2021d), "Peru: Congress rejects presidential impeachment motion". <https://andina.pe/ingles/noticia-peru-congress-rejects-presidential-impeachment-motion-872561.aspx>(erişim tarihi:30.11.2021).
- Arce Catacora, L. A., (2011), "The New Economic, Social, Community, Productive Model". https://medios.economiayfinanzas.gob.bo/MH/documentos/Materiales_UCS/Revistas/Revista_NME_Ingles_1.pdf (erişim tarihi: 03.01.2022).
- Arnson, C. J. & Basombrio Iglesias, C. (2020), "Peru's Political Pandemic". <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/perus-political-pandemic>(erişim tarihi:30.12.2021).
- BBC, (2014), "Peru closes forced sterilisation probe and clears ex-President Alberto Fujimori". <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-25890287>(erişim tarihi:10.12.2021).
- BBC, (2016), "Peru elections: Keiko Fujimori concedes to Kuczynski". <https://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-36505027> (erişim tarihi:09.12.2021).
- BBC, (2019), "Alan Garcia: Peru's former president kills himself ahead of arrest". <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-47965867>(erişim tarihi:25.11.2021).
- BBC, (2021), "Pedro Castillo: The primary school teacher who became

- Peru's president". <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-57941309>(erişim tarihi:29.11.2021).
- Bertelsmann Stiftung. (2020). *BTI 2020 Country Report: Peru*, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh.
- Burbach, R., & Piñeiro, C. (2007). Venezuela's Participatory Socialism. *Socialism and Democracy*, 21(3), 181–200. doi:10.1080/08854300701599916.
- Cariboni, D. (2021), "There's no way to vote for women's rights in Peru's presidential elections", <https://www.opendemocracy.net/en/5050/theres-no-way-to-vote-for-womens-rights-in-perus-presidential-elections/>(erişim tarihi: 12.01.2022).
- Cespedes, T. & Wade, T., (2009). "Peru's Fujimori gets 25 years prison for massacres". <https://www.reuters.com/article/us-peru-fujimori-idUSTRE5363RH20090408>(erişim tarihi:28.11.2021).
- CIA, (2021), *The World Factbook: Peru*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/peru/#people-and-society>(erişim tarihi:25.11.2021).
- COHA, Council on Hemispheric Affairs, (2006), "The Next Domino? Ollanta Humala, Presente!". <https://www.coha.org/the-next-domino-ollanta-humala-presente/>(erişim tarihi:05.12.2021).
- Collins, D. (2018). "Peru president Pedro Pablo Kuczynski resigns amid corruption scandal". <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/21/peru-president-pedro-pablo-kuczynski-resigns-amid-corruption-scandal>(erişim tarihi:28.11.2021).
- Collins, D. (2020), "Peru's Congress Elect Francisco Sagasti as New Interim President". <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/16/perus-congress-elect-francisco-sagasti-as-new-interim-president>(erişim tarihi:05.12.2021).
- Çeviker Gürakar, E. & Gürakar, T. (2020). Fujimorismo: Peru'da Neoliberal Popülizm, Otoriterlik ve Günümüze Mirası. E. Akgemci ve K. Ateş (der.). *Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür*. İletişim Yayınları, İstanbul, 303-316.
- Deutsche Welle, (2020), "Bolivia: Socialist Luis Arce confirmed as outright presidential election winner". <https://www.dw.com/en/bolivia-socialist-luis-arce-confirmed-as-outright-presidential-election-winner/a-55374615>(erişim tarihi:25.11.2021).
- Deutsche Welle, (2021a), "Bolivia charges ex-president Anez with genocide". <https://www.dw.com/en/bolivia-charges-ex-president-anez-with-genocide/a-58938108>(erişim tarihi:05.01.2022).
- Deutsche Welle, (2021b), "President Pedro Castillo has radical plans for Peru". <https://www.dw.com/en/president-pedro-castillo-has-radical-plans-for-peru/a-57924561> (erişim tarihi:07.01.2022).
- Dieterich, H. (2007). *21. Yüzyılın Sosyalizmi: Küresel Kapitalizmden Sonra Ekonomi, Toplum ve Demokrasi*. (çev. B. Tamar ve C. Şahin), Pencere Yayınları, İstanbul.
- EFE, (2020), "Luis Arce restablecerá las relaciones de Bolivia con Cuba y Venezuela". <https://www.efe.com/efe/america/politica/luis-arce-restablecera-las-relaciones-de-bolivia-con-cuba-y-venezuela/20000035-4373040>(erişim tarihi:04.12.2021).
- Gobierno de Mexico, (2021), "Official visit of the President of Bolivia", Luis Arce. <https://www.gob.mx/sre/prensa/official-visit-of-the-president-of-bolivia-luis-arce?idiom=en>(erişim tarihi:30.11.2021).
- Gonzalez, M. (2019). *The Ebb of the Pink Tide: The Decline of the Left in Latin America*. Pluto Books, Salisbury. (ebook).
- Gonzalez Ocantos, E. & Baraybar, V. (2019). Lava Jato Beyond Borders: The Uneven Performance of Anticorruption Judicial Efforts in Latin America. *Taiwan Journal of Democracy*, 15(1), 63-89.
- Gootenberg, P. (2014). "Peruvian Cocaine and the Boomerang of History", <https://nacla.org/article/peruvian-cocaine-and-boomerang-history> (erişim tarihi:02.12.2021).
- Gott, R. (2008). *Hugo Chavez ve Bolivarçı Devrim*. (Çev. H. Böğün), Yordam Kitap, İstanbul.
- Granados Ceja, J. L. (2021), "Venezuela Welcomes Pedro Castillo's Victory in Peru, Seeks Bilateral Cooperation". <https://venezuelanalysis.com/news/15267>(erişim tarihi:03.12.2021).
- Gregory, K. (2009), "Shining Path, Tupac Amaru (Peru, leftists)". <https://www.cfr.org/backgrounder/shining-path-tupac-amaru-peru-leftists>(erişim tarihi:28.11.2021).
- Heywood, A. (2014). *Küresel Siyaset*. (Çev. N. Uslu ve H. Özdemir), Adres Yayınları, Ankara.
- IMF, (2005). *Bolivia: Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement*, 139(5), International Monetary Fund, Washington, D.C. <https://doi.org/10.5089/9781451970500.002>.
- Infobae, (2019), "Jeanine Áñez reconoció a Juan Guaidó como presidente de Venezuela". <https://www.infobae.com/america/venezuela/2019/11/14/jeanine-anez-reconocio-a-juan-guaido-como-presidente-de-venezuela/> (erişim tarihi:30.11.2021).
- Katkov, M. (2020), "In Midst Of Pandemic Crisis, Peru's Legislature Impeaches The Nation's President". <https://www.npr.org/2020/11/10/933334195/in-midst-of-pandemic-crisis-perus-legislature-impeaches-the-nations-president> (erişim tarihi:02.12.2021).
- Kawsachun News, (2021), Bolivia & Peru Open 'Binational Cabinet' With Social Movements". <https://kawsachunnews.com/bolivia-peru-open-binational-cabinet-with-social-movements>(erişim tarihi:03.12.2021).
- Keen, B. & Haynes, K. (2009). *A History of Latin America*. Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, New York.
- Kışlalıoğlu, C. (2021). *Latin Amerika'da 21. Yüzyıl Sosyalizmi*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Kurmanaev, A. & Taj, M. (2020), "Peru's President Steps Down After Just 6 Days, Leaving Country Adrift". <https://www.nytimes.com/2020/11/15/world/americas/peru-president-resigns.html> (erişim tarihi:03.12.2021).
- Kurmanaev, A. (2019), "In Bolivia, Interim Leader Sets Conservative, Religious Tone". <https://www.nytimes.com/2019/11/16/world/americas/bolivia-anez-morales.html>(erişim tarihi:25.11.2021).
- Kürkçügil, M. (2007). *Devrimden Devrime Bolivya*. Yazın Yayıncılık, İstanbul.
- Los Tiempos, (2021), "Decreto repone la exigencia de visas para israelíes y estadounidenses". <https://www.lostiempos.com/actualidad/pais/20210201/decreto-repone-exigencia-visas-israelies-estadounidenses>(erişim tarihi:03.12.2021).
- Lowrey, K. (2006), "Bolivia Multiethnic and Pluricultural, Ten Years Later". *Latin American and Caribbean Ethnic Studies*, 1(1): 63-84. <https://doi.org/10.1080/17486830500509945>.
- Juan Martinez, J. (2021), "Peru's Pedro Castillo is categorical: no to abortion, no to same-sex marriage and no to marijuana consumption", <https://www.riotimesonline.com/brazil-news/mercosur/peru/perus-pedro-castillo-is-categorical-no-to-abortion-no-to-same-sex-marriage-and-no-to-marijuana-consumption/> (erişim tarihi: 12.01.2022).
- McClintock, C. (2006). An Unlikely Comeback in Peru. *Journal of Democracy*, 17(4), 95-109. <https://doi.org/10.1353/jod.2006.0066>.
- McFarland, M. & Brett, S. (2005). *Probable Cause: Evidence Implicating Fujimori*, Human Rights Watch, 17(6/B), New York.
- MercoPress, (2021), "Maduro-appointed Venezuelan ambassador lands in Lima", <https://en.mercopress.com/2021/12/29/maduro-appointed-venezuelan-ambassador-lands-in-lima> (erişim tarihi:03.01.2022).
- Morales, W. Q. (2010). *A Brief History of Bolivia*. Facts On File Inc., New York.
- Open Democracy, (2019), "The bible makes a comeback in Bolivia with Jeanine Áñez", <https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/qui%C3%A9n-es-jeanine-a%C3%B1ez-y-por-qu%C3%A9-desprecia-los-pueblos-ind%C3%ADgenas-de-bolivia-en/> (erişim tarihi: 22.12.2021).
- Özdemir, C. O. (2020). Bolivya'da Hareketten Partiye: Sosyalizme Doğru Hareket (MAS), *Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür*. E. Akgemci ve K. Ateş (der.). İletişim Yayınları, İstanbul, 253-266.
- Perez, S. (2021), "Héctor Béjar, excanciller de Perú: "Este es el comienzo de un golpe blando"". <https://www.publico.es/internacional/internacional-comienzo-golpe-blando.html>(erişim tarihi:07.12.2021).

- Petras, J. (2004). *Küreselleşme ve Direniş*. (Çev. A. Ekber). Mephisto Kitap, İstanbul.
- Ramos, D. & Taj, M. (2019), "Bolivia reforges U.S. ties as political alliances redrawn". <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-politics-election-idUSKBN1Y11QS> (erişim tarihi:07.12.2021).
- Ramos, D. (2020a) "Bolivia election delayed to October as pandemic bites, opposition cries foul". <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-politics-election-idUSKCN24O2PY>(erişim tarihi:03.12.2021).
- Ramos, D. (2020b), "Bolivia's Arce pledges to "rebuild" as landslide election win confirmed". <https://www.reuters.com/article/bolivia-election-idUSKBN27902N> (erişim tarihi:01.12.2021).
- Reuters, (2020a), "Bolivian interim President Anez withdraws from election race with socialists ahead in polls". <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-election-anez-idUSKBN26900V> (erişim tarihi:22.11.2021).
- Reuters, (2020b), "Morales announces candidates for MAS party in Bolivia's elections". <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-morales-argentina-idUSKBN1Z10UN> (erişim tarihi:02.12.2021).
- Rochabrun, M. & Ramos, D. (2020), "In Evo's shadow, Bolivia's new president Luis Arce promises moderate socialism". <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-politics-arce-newsmaker-idUSKBN27M2JM> (erişim tarihi:30.11.2021).
- Rogatyuk, D. (2020). Bolivia: Anatomy of the Coup. *Theory & Struggle*, 121, 78-85. <https://doi.org/10.3828/ts.2020.10>.
- Rojas, V. C. (2020). *Peru Libre Ideario y Programa*. Huancayo.
- Sanchez-Sibony, O. (2012). The 2011 Presidential Election in Peru: a Thorny Moral and Political Dilemma. *Contemporary Politics*, 18(1), 109–126. <https://doi.org/10.1080/13569775.2012.651275>.
- Skidmore, E. T. & Smith, H. P. (2005). *Modern Latin America*. Oxford University Press, New York.
- Smith, S. (2018), "Eleven Years of the "Process of Change" in Evo Morales' Bolivia". <http://www.coha.org/eleven-years-of-the-process-of-change-in-evo-morales-bolivia/> (erişim tarihi: 01.12.2021).
- St John, R. B. (2017), Peruvian Foreign Policy in the New Millennium: Continuity and Change, *Revista del Instituto Riva-Agüero*, 2(2), 65-119. <https://doi.org/10.18800/revistaira.201702.002>
- Stavig, L. I. (2021). Unwittingly Agreed: Fujimori, Neoliberal Governmentality, and the Inclusive Exclusion of Indigenous Women. *Latin American and Caribbean Ethnic Studies*, 1-24. <https://doi.org/10.1080/17442222.2021.1935683>.
- Telesur, (2020), "Bolivia Resumes Participation in ALBA, CELAC, and UNASUR". <https://www.telesurenglish.net/news/Bolivia-Resumes-Participation-in-ALBA-CELAC-and-UNASUR-20201120-0012.html> (erişim tarihi:03.12.2021).
- Telesur, (2021), "Luis Arce Completes One Year at the Helm of Bolivia's Government". <https://www.telesurenglish.net/news/Luis-Arce-Completes-One-Year-at-the-Helm-of-Bolivias-Government-20211108-0015.html> (erişim tarihi:25.11.2021).
- The Globe Post, (2019), "Bolivia to Expel Mexico Ambassador, Two Spanish Diplomats". <https://theglobepost.com/2019/12/30/bolivia-anez-mexico-spain/>(erişim tarihi:05.12.2021).
- The Guardian, (2021), "Peru minister resigns after suggesting Shining Path rebels had CIA support". <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/17/peru-foreign-minister-resigns-hector-bejar> (erişim tarihi:30.11.2021).
- Torres, C. (2020). "Ambassador Alexander Yáñez presents Credentials to Bolivia's President Luis Arce". <https://mppre.gob.ve/2020/11/10/ambassador-alexander-yanez-credentials-bolivia-president-luis-arce/> (erişim tarihi:05.12.2021).
- TV Peru, (2021), "Presidente Castillo: "La integración de América Latina y el Caribe debe ser una tarea permanente". <https://www.tvperu.gob.pe/noticias/nacionales/presidente-castillo-la-integracion-de-america-latina-y-el-caribe-debe-ser-una-tarea-permanente> (erişim tarihi:01.12.2021).
- Uyanık, Ö. (2014). *Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi*. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Uysal Oğuz, C. & Atvur, S. (2015). Direnişten İktidara: Bolivya'da Toplumsal Hareketlerin Siyasal Dönüşümdeki Rolü. *Mülkiye Dergisi*, 39 (2), 217-246.
- Uysal Oğuz, C. (2019). Bolivya, 21. Yüzyılda Latin Amerika: Siyaset – Ekonomi – Toplum. C. Uysal Oğuz, S. Atvur, R. İzol (ed.). Seçkin Yayıncılık, Ankara, 539-551.
- Vargas, O., (2021), "Bolivia's socialist presidential candidate Luis Arce speaks about elections, COVID-19 and fascist oppression", <https://peoplesdispatch.org/2020/04/30/bolivias-socialist-presidential-candidate-luis-arce-speaks-about-elections-covid-19-and-fascist-oppression/> (erişim tarihi: 30.12.2021).